דרשות בדי הארון

מדרשותיו של רבנו מרן רבי דב אהרון זלזניק זצוק"ל

פרשת חיי שרה

ויקם שדה עפרון

כתוב שאברהם קנה את מערת המכפלה מעפרון החיתי. והנה כתוב בזוהר שאם עפרון היה יודע מה טמון במערת המכפלה, הוא לא היה מוכר את זה בשום אופן. אבל הוא לא ידע, ולכן הוא מכר את זה בזול. אמנם זה היה ביוקר רב, אבל ביחס למחיר האמיתי של המקום זה היה מאוד בזול, כיוון שהיו שם את הקברים של אדם הראשון וחוה. נשאלת השאלה הרי אברהם השתדל שהכל יהיה ביושר, ובסופו של דבר כיון שעפרון לא ידע מה יש כאן, ולכן הוא מכר את זה בזול, א"כ לכאורה זה מקח טעות.

אבל בבבא מציעא בסוגיה של מצא בגל או בכותל ישן המרדכי מביא מעשה ביהודי אחד שקנה מגוי גג מעופרת, ומכר את זה ליהודי אחר, היהודי השני התחיל לפשפש בגג והוא גילה שהגג הזה מצופה בעופרת, אבל בתוכו יש כסף, זו מתכת כסף ושווה הון תועפות.

ובאה השאלה אחר כך שהמוכר הרי מכר את זה בזול לפי מחיר של עופרת, וטען המוכר שהוא רוצה לקבל את דמי ההפרש שהרי נמצא שהוא כסף. המרדכי מביא את הפסק, שכיוון שהוא לא ידע שזה כסף, הוא קנה את זה בתור עופרת, ובסתם לא היה נודע לו שזה כסף, רק השני גילה שזה כסף, ממילא הוא לא זכה את הכסף שבזה, הוא זכה בזה כמחיר עופרת, וממילא היהודי שקנה את זה ושילם במחיר עופרת זכה, והוא לא צריך לתת את ההפרש שבין כסף לעופרת.

וכיוצא בזה בענייננו - עפרון לא היה אמור למצוא את אדם הראשון ואת חווה, וא"כ השדה הזו - מערת המכפלה, נשארה אצלו במחיר מערת המכפלה, וזה לא נחשב מקח טעות.

מגמלי אדוניו

'ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו' - 'מגמלי אדוניו' היינו שהם היו זמומים. המדרש שואל למה אברהם אבינו היה צריך שיהיו זמומים, הרי בהמתן של צדיקים, אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, וכבהמתו של רבי פנחס בן יאיר שלא אכלה דבר שלא מעושר. וא"כ בודאי הבהמות של אברהם אבינו לא יאכלו בשדה של אחרים, ובשביל מה היה צריך שיהיו הזמומים?

ומה שנראה לי לענ"ד הוא - שמה שבהמתו של רבי פנחס בן יאיר לא אכלה טבל, זה לא היה על פי דין - הרי מה שהבהמה אוכלת לבד היא לא צריכה מעשר. הדין הוא שהבעלים אסור לו להאכיל אותה דבר שלא מעושר, אבל כשהבהמה מוצאת דבר שאינו מעושר אין דין לבעלים למנוע אותה מזה. וא"כ לרבי פנחס בן יאיר לא היה דין שהוא צריך למנוע ממנה את הטבל שהיא מוצאת, אלא שהיה זה דבר גדול שהבהמה שלו גם הושפעה מהיראת שמיים של האדון, שגם הבהמה שלו לא אכלה טבל, אבל זה לא דין.

אבל הגמלים של אברהם אבינו, הרי אם הגמלים שלו הולכים לאכול בשדה של אחר, אברהם אבינו עובר על מזיק של שן - זה מזיק של שן שבהמה שיש לה בעלים הולכת לשדה של השני ואוכלת. ואברהם אבינו חייב לשלם את הנזק - 'כי יבער איש שדה או כרם.. וביער בשדה אחר' - זה מזיק של שן. ואם כך, אם יש לאברהם אבינו עבירה, לא סומכים על ניסים, שהיא לא תאכל. צריכים לשמור את הדין בכל הכח, ולכן אברהם אבינו עשה אותם זמומים, כדי שלא יעבור על הדין, ובזה לא סומכים על ניסים.

התלכי עם האיש הזה

הבית הלוי מדייק שאליעזר לא מדבר על המעלות והחשיבות של יצחק אבינו - הרי בזמננו היו אומרים בחור כזה, יודע את כל הש"ס, את כל הזוהר וכו', והתפילות שלו נפלאות... אבל אליעזר לא מזכיר שום דבר, הוא מדבר רק על כסף, שאבא שלו נתן לו את כל הכסף, ויהיה עשיר וכו'.

אמר הבית הלוי שכל המעלות האלו של יצחק שאמר אליעזר זה היה נדרש כלפי בתואל וכלפי לבן, הם לא רצו להשתדך עם בחור כזה שהוא 'עובד' ושאר המעלות, אף שהיה זה כבוד עבורם להשתדך עם אברהם אבינו ולרשת הרבה כסף. אבל הם רצו שהבחור יהיה בחור רגיל - בחור רגיל שמתאים למשפחת בתואל. וא"כ כל מעלה שאליעזר היה אומר היה גורם לבטל את השידוך, ולכן אליעזר התעלם מזה, ולא דיבר על זה כלל, דיבר רק על כסף, ובאמת הם התפתו מחמת הכסף, וזה מה שהריץ את השידוך.

ונראה להוסיף - אליעזר שואל את רבקה 'בת מי את, הגידי נא לי' [וצריכים לדייק האתנחתא כתוב אחרי 'לי' - דהיינו שהוא שאל אותה בת מי את - הגידי נא לי כלומר שהוא משדל אותה שתגיד לו, זה מאוד מעניין אותו לדעת.] והיא עונה לו - 'בת בתואל אנוכי, בן מילכה אשר ילדה לנחור' - את כל המשפחולוגיה כמה דורות היא מספרת לו. השאלה היא מאיפה שהוא יידע מי זה נחור, מי זה בתואל, מי זה מילכה? מדוע היא אומרת לו את כל השמות האלה, הרי

* דברים משנת תשע"ו ותשפ"א

אם אדם מגיע לעיר אחרת בחוץ לארץ, אתה אומר לו משפחות, הוא לא יודע על מה אתה מדבר - נראה שהיא הבינה שהוא ידע ויבין על מה היא מדברת.
גם היא אומרת לו 'גם תבן גם מספוא רב עמנו, גם מקום ללון' מה זה 'רב עמנו'? אומרים המפרשים שהיא הבינה שהוא יחשוש לסעודה שאינה מספקת לבעליה - הרי אם תתנו לעשרה גמלים מהאוכל שלכם, לגמלים שלכם לא יהיה להם מספיק לאכול, אז זה סעודה שאינה מספקת לבעליה, ולכן היא כבר מקדימה ואומרת לו 'רב עמנו'. וכאשר לבן מגיע, הוא אומר 'פיניתי הבית ומקום לגמלים' - 'פיניתי הבית' אומר רש"י מעבודת כוכבים'.
תמוה, הרי רבקה הייתה באיזה אזור ששם גנבות וכדו' הכל היה כשר למהדרין. והיא אומרת לאליעזר מסתמא אתה חושש לסעודה שאינה מספקת לבעליה.. מסתמא אתה חושש לעבודה זרה... הרי זה תמוה - נראה שהיא הבינה שאליעזר זה מרקע אחר, וזה משהו אחר.
נראה שצריך לומר, שלמעשה אף שבאמת היה נצרך שאליעזר לא ידבר על הגדלות בתורה של יצחק ולא על עבודת ה', שום דבר לא ידבר. אבל הרי צריכים שהבחורה תדע, הרי הבחורה תחשוב שהיא הולכת להתחתן פה עם בחור בלי זקן ובלי פאות וכו' - היא צריכה לדעת שזה בחור עם זקן ופאות וחליפה ארוכה עם כל הדקדוקים, עם כל הצדקות, ותפילה תיקח כמה שעות והכל יהיה רמה אחרת.. אבל איך מודיעים את זה לרבקה?
אבל היה מפורסם בעולם שיש אדם אחד - אברהם אבינו, שהגמלים שלו זמומים, הוא היה אדם מוזר ביותר. כל העולם היה בנוי על גניבות, מי חושש לכל הדברים האלו?! יש פה בן אדם אחד שהוא חושש לגזל.
הגרי"ס היה אומר שזה דעת בעלי בתים הפוכה מדעת תורה - בהבנה של העולם אם הילד שלך מזיק ודאי שאתה צריך לשלם אבל אם הבהמה שלך מזיקה לא, אבל בתורה זה בדיוק הפוך - אברהם אבינו היה אדם משונה שנזהר כל כך אפי' מהיזק של הבהמה שלו.
ורבקה הרי הייתה במשפחה, הם ידעו שיש להם דוד כזה 'פרומער' - אברהם אבינו היה מפורסם בכל הניסים - מלחמת ארבעת המלכים וכל הדברים שאברהם אבינו עשה, אור כשדים. אמנם הם לא הלכו בדרך שלו, אבל הם מאוד התכבדו שיש להם כזה דוד.
וכשאליעזר בא עם גמלים זמומים, מיד רבקה ידעה - זה מהמשפחה של הדוד שלי! והיא כבר ידעה שמסתמא הבן הוא גם כן כזה 'פרומער' ובאמת אחר כך הם אומרים לה 'התלכי עם האיש' דהיינו שהם שאלו אותה - את חושבת לקחת שידוך כזה? כך משמע הלשון - התלכי עם האיש? 'ותאמר אלך' - אומר רש"י 'מעצמי ואף אם אינכם רוצים' - זאת אומרת הם רמזו לה אנחנו לא כל כך רוצים שידוך כזה, את תהיי 'פרומערית' וצדקת, תצטרכי ללכת בצניעות ובצדקות עם כל ה'פרומקייט' אבל היא אמרה - לא, זה השידוך שאני רוצה, אני רוצה בחור 'פרומער' עם פאות ארוכות, עם חליפה ארוכה, עם 'פרומקייט'. נכון אתם לא כאלו, אבל אני בזה לכם, לא צריכה אתכם, זה מה שאני רוצה!
וכל הדבר הזה התגלה לרבקה על ידי הזמומים של הגמלים של אליעזר - אמנם לא דיברו גלויות על הגדלות של יצחק, אבל היא ידעה שכיון שהוא בן לאברהם אבינו, מסתמא הוא מחונך לעבודת ה'. הם ידעו שאברהם אבינו גירש את ישמעאל - בחור שהוא לא מתאים לבית מגרשים אותו למדבר. והם ידעו שאם יצחק בבית ואברהם הוריש לו את כל הכסף, יצחק הוא ממשיך את הדרך של אברהם אבינו.
כך רבקה הבינה, ועל דעת כן היא רצה לעשות את השידוך הזה. וכל זה הגיע מתוך הזמומים של הגמלים של אליעזר.
לרבקה היה בקשת האמת, בקשת עבודת ה'. היא רצתה להיות שייכת לקבוצה של ה'פרומערס' זה מה שהיא רצתה, זה המבחן וזה מה שיצא. ואנחנו צריכים לדעת גם בדורנו, יש עובדי ה' וצריכים לדעת למי להשתייך. וכל הדברים האלה הם מובילים את האדם לעבודת ה', לדבקות ולירא ת ה' כל הימים.

ותפול מעל הגמל

'ויצחק בא מבוא באר לחי רואי והוא יושב בארץ הנגב. ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, וישא עיניו וירא והנה גמלים באים. ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק' יצחק ראה רק גמלים, לא ראה את מי שרוכב על הגמל כי לא הרים את העיניים. הרי מה יכול להיות שם? איזה ערבייה - לא הרים את העיניים, רק את הגמלים הוא ראה. אבל רבקה ראתה את יצחק.
'ותפול מעל הגמל. ותאמר אל העבד מי האיש הלזה המהלך בשדה לקראתנו' - מי האיש הזה? השכינה שרתה על יצחק, הפנים שלו היו מאירות, ראו שזה משהו אחר מעבר להשגתינו - תתארו לעצמכם אם היינו זוכים לראות את יצחק אבינו... ורבקה ראתה אותו והיא שואלת מי האיש הלזה - **'ויאמר העבד, הוא אדוני, ותיקח הצעיף ותתכס'** - היא כיסתה את עצמה, משום שהתביישה.
כתוב בנצי"ב שהמפגש הזה עם יצחק, השפיע על רבקה לכל החיים - זה עשה לה שיצחק זה משהו גבוה, ולכן היא אפילו התביישה לדבר איתו על הסיפור של עשיו. הרי יש לתמוה למה היא לא דיברה איתו, למה לא גילתה לו את האמת על עשיו עם כל הסיפורים שלו? אבל הסיבה היא שהדבר הזה עשה לה... שהיא דיברה מה שהייתה צריכה לדבר, אבל זה היה בבושה ובהסתייגות, ודיברה רק מה שצריך לדבר. ודברים שהיא חששה לדבר היא לא דיברה. ממילא הסיפור הזה של עשיו היא לא דיברה עם יצחק לספר לו מה שעשיו... אמנם בסוף כתוב שהיא מדברת איתו על בנות חת ובנות הארץ, אז היתה מוכרחה לדבר, אבל לגלות ליצחק שעשיו רמאי ושהוא שואל כיצד מעשרים את התבן ולא מתכוון כלום, רק מתכוון להראות את עצמו צדיק, זה היא כבר לא דיברה.

לבן ביקש לעקור את הכל

אנחנו קוראים בהגדה - 'לבן בקש לעקר את הכל' ולפי פשוטו היינו שהוא רצה להרוג, שהרי הוא רדף אחרי יעקב, ואמר שהוא היה הורג אותם.
אבל יש בזה ווארט שמעתי מזקני זצוק"ל - שהרי לבן רצה להרוג את אליעזר עבדו של אברהם, והנה אם אליעזר היה מת, התוצאה היתה שיצחק היה לו מאוד קשה להתחתן - מדוע? כי יש גמרא בגיטין (סד.) שמי ששלח שליח לקדש אשה סתם ולא פירט את מי יקדש, אלא אמר תמצא לי אישה ותקדש אותה, והשליח מת, הדין הוא שהמשלח אסור בכל הנשים שבעולם, ואינו יכול להתחתן

אלא עם אחת שאין לה קרובים. אחת שיש לה אחות, אולי השליח קידש את אחותה? אחת שיש לה אמא פנויה, אולי קידש את אמא שלה? צריכים לברר שאין אפשרות שהשליח קידש אחת מכל מערכת הקרובים שאוסרים את האישה. [כמובן אם הם נשואות אין מה לדבר, אבל אם הם לא נשואות אז יש חשש אולי הוא קידש אותם]. ונמצא שאם אליעזר היה מת, זה היה סוגר ליצחק חלק גדול מהשידוכים. וממילא נמצא שלבן במה שביקש להרוג את אליעזר - ביקש הוא לעקור את הכל.

שליחות אליעזר לקדש אשה

ולפי זה נראה להוסיף עוד - שהנה בתוס' בגיטין שם כתב שדין זה הוא קנס שקנסו את המשלח - לא שולחים שליח בלי להגיד את מי, כי בסוף יכול להיות לך בעיות. תוספות שם דן שבעצם אפשר להתיר את זה, אלא שחז"ל קנסו את האדם שהרי הוא מכניס את עצמו לחששות. ומבואר שאסור לשלוח שליח לקדש אשה בסתם, וקשה א"כ איך באמת שלח אברהם את אליעזר שיקדש אשה בסתם.

והנה אליעזר הוא שליח של אברהם אבינו, ולא כתוב מי שלח את אברהם אבינו שיוכל לשלוח שליח לקדש את יצחק, וצריך לומר שיצחק אמר לאברהם שישלח שליח לקדש לו אשה - שהרי לא כתוב שיצחק דיבר עם אליעזר. וקשה שהרי מפורסמים דברי הקדוש מראדוש המובאים במרדכי (קידושין תקה) שאף על פי שבגט שליח עושה שליח, היינו משום שבגט השליח יכול לגרש, ואינו תלוי בדעת האשה, ולכן גט לא נחשב 'מילי' - כיון שקיבלת גט, יש לך גם כח למנות שליח על זה. אבל אם השליח קיבל טבעת לקדש, הרי עדיין זה תלוי באשה אם תרצה להתקדש או לא תרצה, ולכן אומר הקדוש מראדוש שזה נחשב 'מילי' - ומילי לא מימסרן לשליח, והשליח לא יכול לעשות שליח אחר. ומובא באריכות בקצות החושן (קפב ב).

ומעתה צ"ע איך אליעזר נהיה שליח לקדש אשה ליצחק, הרי הוא בסך הכל שליח של אברהם ולא שליח של יצחק. אבל יתכן שבאמת אברהם אבינו התחכם - הוא אמר לאליעזר 'ולקחת אשה לבני' - אתה השליח, אבל באמת אברהם חשש, שהרי הזכרנו דברי תוס' שאסור לשלוח שליח לקדש אשה סתם, ולכן קנסו אותו שאסור בכל הנשים שבעולם. ולכן באמת אף שאברהם אבינו עשה זאת באופן שאליעזר יחשוב שזה שליחות, באמת לא היה זה שליחות, אלא הקידושין שקידש אליעזר הועילו ליצחק מדין זכיה. ובזכיה אין את הבעיה הזו, משום שבזכייה כאשר נודע לזה שזוכין בשבילו, הוא יכול להגיד שאינו רוצה, וממילא אין שום חסרון בכך ששלח אותו לקדש אשה בסתם. ולא קשה כלל איך שלח אברהם את אליעזר לקדש אשה ליצחק.

אשר לקחני מבית אבי

'ויאמר אליו אברהם ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי... ישלח מלאכו לפניך' ויש להבין לשם מה הוא אומר שה' לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי - מה זה שייך לתפילה שלו? ויש לומר בזה ויסוד הדברים הוא מר' איצלה וואלוז'ינר - שהרי אם היה אברהם גר בארם נהריים, הוא היה מכיר את המשפחה - היה מכיר את כולם, ולא היה שום בעיה שצריך בירורים ואפשר לטעות - פשוט יודעים מי מתאים. אבל כיון שהקב"ה לקח את אברהם והבדיל אותו מבית אביו ומארץ מולדתו, הוא לא הכיר אותם כלל.

הרי בסוף פרשת וירא כתוב **'ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך'** - מבואר שעד עכשיו הוא לא ידע מהלידות שהיו במשפחה - הקב"ה הרחיק אותו מהמשפחה, וניתק אותו גם מהתעניינות מה קורה עם המשפחה שלו - זה לא שייך אליך, הרי אתה אברהם, אתה עובד ה', והם משפחות אחרות - סוג אחר.

וכידוע שהזוהר שואל למה אברהם אבינו לא שלח את יצחק לישיבת שם ועבר? וכתוב בזוהר שאברהם אבינו אמר אני לא יכול לתת אותו להתחנך על ידי אף אחד, רק אני יכול לחנך אותו. אף על פי ששם ועבר היו גדולים מאוד מאוד, אבל כדי לגדל יצחק עם כזה מסירות נפש של עקדה וכו' - אברהם אבינו לא נתן לאף אחד לחנך אותו. יצחק יצא מתוך החינוך הגדול של אברהם אבינו, בשביל זה הוא לא שלח אותו לישיבת שם ועבר.

'ויהי אחרי הדברים האלה' - אחרי העקדה, שהיה כזה דבקות של אברהם אבינו ויצחק והקב"ה. אז כבר לא היה חשש שיפגע בו הידיעה הזו על משפחתו, ואז 'ויגד לאברהם' - הוא שמע את הדבר הזה שיש במשפחה עם מי להשתדך. וכל הפרשה כתובה בשביל לדעת ש'בתואל ילד את רבקה' שאברהם אבינו עכשיו שמע שאפשר לקבל שידוך משם.

ומעתה אמר אברהם אבינו הרי אם הייתי גר בארם נהריים לא הייתה שום בעיה - הייתי מכיר את כולם. אבל הרי התנתקתי, והקב"ה שאמר לי להתנתק - עכשיו הקב"ה, הוא צריך לשלוח מלאכו לפניך - הוא יעשה לי מופתים. למה? כי הוא הרי הוציא אותי משם.

ויביאה יצחק האהלה

'ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, ויקח את רבקה ותהי לו לאשה' ידוע מאמר הגרי"ז שיצחק לא סמך על מה שאליעזר סיפר לו ניסים גלויים שאירעו בשידוך של רבקה, אלא היה צריך לבדוק המעשים. ויש לעיין דהלא פרש"י שראה ענן קשור ונר דולק מע"ש לע"ש וזה ג"כ מופתים.

ואמנם דברי הגרי"ז מיוסדים ע"ד התרגום שכ' 'ואעלה יצחק למשכנה וחזא והא תקנין עובדהא כעובדי שרה אמיה'.

ובמדרש (ב"ר ס) וכיון שראה אותה שהיא עושה כמעשה אמו, קוצה חלתה בטהרה וקוצה עסתה בטהרה, מיד ויבאה יצחק האהלה ויש להוסיף דאף שאת עיקר הדבר שצריך לעשות בטהרה לא ידעה בעצמה וזה אמר לה אליעזר, אבל אחרי הידיעה הרי זה תלוי איך מבצעים את הדבר האם עושים זאת ברצינות וביראת שמים, או בקלות, ועל זה הסתכל יצחק אבינו, וראה דתקנין עובדהא..

(עפ"י כת"י)